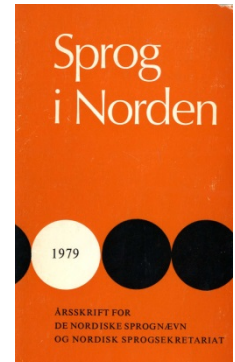

Sprog i Norden

Titel: Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning
Forfatter: Catharina Grünbaum
Kilde: Sprog i Norden, 1979, s. 66-78
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning

Av *Catharina Grünbaum*

Att tanken på ett nordiskt språksamarbete var den egentliga förutsättningen för inrättandet av Svenska språknämnden (Nämnden för svensk språkvård) har vid det här laget nämnts ett antal gånger i *Språk i Norden*, och jag skall inte än en gång repetera historiken. För språknämndernas uppdrag att samarbeta med varandra i frågor av gemensamt nordiskt intresse redogör Allan Karker på s. 57.

Vikten av att lägga sig vinn om det nordiska, att åstadkomma större språklig samhörighet, återkommer i det ena uttalandet efter det andra från Svenska språknämnden, allt sedan den år 1944 började sin verksamhet. Men hur tar sig denna strävan ut i verkligheten? Vilka insatser har faktiskt gjorts för att öka den nordiska samstämmigheten eller för att åtminstone hindra språklig splittring? Vilken roll har det nordiska argumentet fått spela i de enskilda språkfrågorna? Hur tungt väger det i jämförelse med andra argument?

Nämndens språkliga rådgivning bedrivs dels direkt per brev och per telefon, dels i nämndens skrifter (skriftserien, tidskriften *Språkvård*). Att gå igenom nämndens totala dokumenterade rådgivning vore en oerhörd uppgift, och jag begränsar mig därför i huvudsak till sådant som nämnden uttalat sig om i tryck (skriftserien och *Språkvård*), i sitt stencilerade blad "Frågor till Nämnden för svensk språkvård" (Nfss), utgivet 1955—1964, samt i sina protokoll.

Det är nu inte vid alla frågor som det nordiska argumentet över huvud taget blir aktuellt. Teoretiskt sett kan det naturligtvis spela in inom alla områden, men i praktiken är det inom följande som detta argument beaktas: frågor som rör hela språkssystemet, t.ex. stavningsreformer, ändring av böj-

ningen av hela ordgrupper; ordförrådet; bildning, böjning och stavning av enskilda ord. I fråga om uttal dras det sällan in och i fråga om syntaktiska konstruktioner nästan inte alls.

Ändringar i språksystemet

Den senaste svenska *stavningsreformen*, av år 1906, innebar i flera avseenden ett steg bort från den nordiska samhörigheten, och man törs nog påstå att hade den föreslagits i dag så skulle den inte utan vidare i alla delar godkännas av dem som har språkvården om hand. Sedan dess har flera förslag om stavningsreformer framförts från olika håll, men inget har genomförts. Om nämndens inställning till ortografiska reformer har Gösta Bergman, förutvarande chef för nämndens sekretariat, skrivit: "Nämnden är icke motståndare till reformer i stavningen, men önskar icke medverka till sådana ändringar som utan tvingande skäl bryter samhörigheten med närbesläktade svenska ord, t.ex. *jiva, gav, jivit, utjift*, eller med de andra skandinaviska språken, t.ex. *stjärna*, da. och no. *stjerne*. Det kan icke vara ändamålsenligt att lägga ensidigt fonetiska synpunkter på denna fråga." (Språkvård. Redogörelser och studier utgivna till språkvårdsnämndens tioårsdag 1954. Nr 11 i språknämndens skriftserie, s. 12.) År 1969 väcktes i riksdagen en motion om en mer ljudenlig stavning och främst förenhetligande av sj-ljudet. Man begärde ett expertutlåtande från sekretariatets chef, Bertil Molde, som med skärpa avrådde från förslaget under hänvisning till dels samhörigheten inom svenskan, dels den nordiska samhörigheten. Motionen avslogs. (Jämför Carl Ivar Ståhles uppsats "Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning" i *Språk i Norden* 1970.)

Här bör också nämnas den första skriften i nämndens serie, Carl Sigfrid Lindstams "Nordisk rättstavning, En utredning och ett program" (1946) som företräder en nordisk linje. Om den skriver Allan Karker i sin uppsats "Nordisk retskrivning, den ideale fordring" (*Språk i Norden* 1976): "Udredningen kunne sprogvidenskaben tage til sit hjerte; programmet arki-veredes blandt utopierne."

Frågan om ett *gemensamt nordiskt alfabet*, dvs. om införandet av antingen *æ* eller *ä*, *ø* eller *ö* har varit aktuell vid ett flertal tillfällen, först år 1961, när den togs upp av de nordiska studentunionerna, senast år 1973 som ett medlemsförslag i Nordiska rådet. Svenska språknämnden har varje gång ansett det från svensk sida uteslutet att förorda ett utbyte av *ä* och *ö*. Argumenten mot ett sådant byte har varit följande: *Ǽ* och *Ǿ* är internationellt kända, och båda eller ettdera av dem förekommer i flera språk (tyska, finska, isländska, ungerska, turkiska); *æ* och *ø* är rent nordiska. *Ö* är inte främmande för vare sig danskan eller norskan. Särskilt tungt har nämnden tryckt på det oacceptabla i att de båda officiella språken i Finland, finska och svenska, skulle få skilda bokstavsformer om en ändring kom till stånd. Skulle en ändring ske torde detta mål enligt nämndens åsikt kunna nås endast genom en ändring för norskans och danskans del. Detta måste dock avgöras av danskar och norrmän själva.

Samma medlemsförslag i Nordiska rådet berörde också frågan om en ändring av *ck* till *kk*. Nämnden ville inte tillstyrka detta förslag. Nämnden sade sig också anse att frågan om *æ:ä*, *ø:ö* och *ck:kk* torde ha ganska liten betydelse för den nordiska språkförståelsen.

Bruket av *verbens pluralformer* i skrift var en fråga som nämnden fick ta ställning till när Tidningarnas telegrambyrå år 1945 vände sig till nämnden med förfrågan om man i sina nyhetsnotiser genomgående kunde använda verbens singularformer. Nämnden konstaterade att utvecklingen otvivelaktigt gick mot ett slopande av de särskilda pluralformerna, liksom fallet tidigare varit i Danmark och Norge. Nämnden tillrådde, med vissa förbehåll, ett genomgående bruk av singularformer (Nämnden för svensk språkvård 1944—1969. Nr 36 i nämndens skriftserie, s. 23). Det är naturligtvis omöjligt att efteråt försöka utröna vilken betydelse det faktum hade att pluralformerna sedan länge hade övergivits i norskan och danskan, men det vore nog inte alltför djärvt att anta att försiktigheten inför en ändring varit större om även danskan och norskan hade bibehållit denna skillnad mellan talspråk och skriftspråk.

En annan fråga som rör en del av svenskans formsystem är

den om *talspråksformerna: dom, ska, mej, sej, sån* osv., när de används i skrift. Huvudargumentet mot dessa former i sakprosa är stilistiskt, och det är det enda argumentet som anförs i Språknämndens skrivregler. Men som stödargument anförs ofta i nämndens rådgivning i brev och i telefon att ett accepterande av *dom, ska* osv. som generella former innebär ett steg bort från gemenskapen med danskan och norskan (så också i Bertil Moldes artikel "Dom och andra talspråksformer" i Språkvård 2/1971, om *ska/skall* äv. i "Tidningarnas och bokförlagens dirigering av språket" i Språkvård 2/1966).

Ordförrådet

De största möjligheterna att närma danskan, norskan och svenskan till varandra ligger inom *ordförrådet*. Goda utsikter att lyckas har man naturligtvis när det gäller att skapa nya benämningar för nya företeelser. Ofta handlar det om att finna ett nordiskt ersättningsord för ett utländskt ord, företrädesvis från engelskan. Att göra ingrepp i det redan existerande ordförrådet är svårare, men förekommer också. De största framgångarna står att nå, naturligt nog, när det gäller ord av termkaraktär. Det mest omfattande systematiska arbetet inom olika termområden gjordes under 1950- och 60-talen, när språknämnderna tillsammans gjorde listor med många hundratals termer inom flyg, post, tele, television, meteorologi och turism (se Arnulv Sudmanns översikt i Språk i Norden 1970). Här föreslog nämnderna åtskilliga ingrepp i de redan existerande nationella språkbruken i syfte att nå nordisk samstämmighet. Bestående resultat av dessa strävanden är de så ofta anförda orden *terminal* (förut på svenska *flygpaviljong, flygcentral*) och *postkort* (förut *brevkort*), medan t.ex. *skrymmande paket* i svenskan fortfarande heter så, trots ett samnordiskt förslag om ett samnordiskt *överstort paket* — *overstor pakke*. Ett annat exempel på en ändring av redan existerande termbruk är att vädertjänsten i Sverige år 1955 önskade byta termen *kultje* mot *kuling*, som också används i norskan och danskan. Den svenska språknämnden tillstyrkte ändringen, och i ett tjugotal år har vi fått höra varningar för

styv och hård kuling.

De nya *främmande orden* erbjuder ett problem för sig. Om dem skriver K. G. Ljunggren i uppsatsen "Den nordiska språk-vården och de nya orden" (Nordiska språkfrågor 1956):

"Om de främmande orden, lånorden och deras svenska, danska och norska ersättare gäller över lag, att det är av största intresse att granska alla dessa fall ur såväl a) särspråklig som b) nordisk och c) internationell synpunkt. Man får vara inställd på betydande jämkningar, beroende på vilken av dessa synpunkter som i det enskilda fallet bör skjutas i förgrunden." (s. 24) "De unga nordiska språknämnderna saknar förvisso icke inrikes arbetsuppgifter, men därutöver skall de enligt sina instruktioner samarbeta i frågor av samnordiskt intresse. I ingen dylik fråga är utsikterna för en redan på kort sikt fruktbarande samverkan så goda som i fråga om upptagandet av samma ord för gemensamma nya begrepp." (s. 27)

Det sista citatet kan sägas vara representativt för nämndernas generella inställning i frågan. Det första citatet å andra sidan speglar inte samma allmänna optimism; där berörs de svårigheter som anmäler sig samtidigt med de nya orden. Strävan att ersätta främmande ord med inhemskt språkgods leder inte alltid till samnordiskhet. Så föreslås t.ex. för *broiler*, som används också i norskan, det som det tycks särsvenska *gödkyckling* (Nordiska språkfrågor 1961—1962, s. 80). Som svensk motsvarighet till *talking book* föreslog nämnden *talbok*; på danska och norska fanns redan *lydbog*, *lydbok*, men *ljudbok*, som gillades av de övriga nordiska blindföreningarna, hade ännu inte accepterats av dåvarande Svenska Blindföreningen (Frågor till Nfss oktober—december 1956).

Vanligare torde emellertid vara att ersättningsorden blir nordiskt gångbara eftersom ordelementen mestadels är desamma eller har sina direkta motsvarigheter inom de tre språken. Det gäller t.ex. *mikrokort* för *microfiche* (1977) eller *oljeledning* för *pipe-line* (hellre än *oleodukt*; Frågor till Nfss 35, 1964). Andra exempel på rekommendationer i den nordiska samstämmighetens tecken: Dansk Sprognævn lanserade *høring* som ersättningsord för *hearing*, och den svenska nämnden som tidigare föreslagit *förhör* m.m. följde efter med *höring* (Språk-

vård 4/1966; ordet har dock inte slagit igenom i svenskt språkbruk). För *art-cinema* ville man se *kvalitetsbiograf* eller *konstbiograf* (danskt förslag *kunstbiograf*, Nordiska språkfrågor 1963—65; *kvalitetsbiograf* tycks dock ha segrat i svenskt språkbruk). För *eskalerta* föreslogs *öka(s)*, *stegra(s)*, *intensivera(s)* "alla ur nordisk eller svensk synpunkt att föredraga" — "översättningar som no. *opptrapping*, sv. *upptrappning* är alltför dunkla för att förtjäna någon framtid" (Nordiska språkfrågor 1963—65, s. 79; det visade sig emellertid att *upptrappning* — och motsatsordet *nedtrappning* — faktiskt hade framtiden för sig). För eng. *restoration* föreslås *revitaminer*ing hellre än *återvitaminer*ing, som skiljer sig för mycket från da. och no. *gen-* (Gösta Bergman, Rätt och fel i språket. Nr 26 i nämndens skriftserie, s. 63). Ordet *approach* ogillas som onordiskt och i stället föreslås *grepp* (da. *greb*, no. *grep*; Nordiska språkfrågor 1961—62, s. 82).

Den företeelse som på engelska benämns *data processing machine* eller vanligen *computer* kom på svenska och norska att kallas *datamaskin*, på danska *datamaskine* eller *edb-maskine*. År 1968 lanserade Svenska Elektriska Kommissionen det kortare ordet *dator*. Språknämndens åsikt om denna nybildning framgår av ett sammanträdesprotokoll från 1969:

"Ordet *dator*, som av Svenska Elektriska Kommissionen, SEK, hade lanserats såsom synonym till och ersättning för ordet *datamaskin*, diskuterades. Arbetsutskottet beklagade att detta ord *dator* hade rekommenderats och snabbt kommit till användning i pressen, utan att vare sig nämnden eller TNC hade beretts tillfälle att yttra sig om dess lämplighet och utan att något försök hade gjorts att få fram en term med nordisk giltighet. I Danmark och även i Norge hade man redan tidigare använt en term *datamat*, en term som arbetsutskottet dock icke fann vara nämnvärt bättre än *datamaskin*. Mot ordet *dator* kunde anföras att det endast skenbart var internationellt och att dess etymologiska innebörd kunde missförstås (lat. *dator* kunde uppfattas som betydande "givare"); ordet hade dock den fördelen att det var kort och att man till det lämpligen kunde använda ett verb *data*.

Arbetsutskottet uttalade att rekommendationer av termer av denna art icke borde ske utan hörande av nämnden (och via nämnden de övriga nordiska språknämnderna) och TNC."

Auktorsrätt är visserligen ingen ny företeelse, men benämningen gillades inte av auktorsrättskommittén, som år 1952 önskade ett rent svenskt ord i stället. Valet stod mellan *upphovsmannarätt*, som redan fanns i finländsk lag, och *upphovsrätt*, som hade sin motsvarighet i danskan (*ophavsret*), och norskan (*opphavsrett*). Nämnden ansåg det våga tungt att den kortare formen redan hade hävd i två skandinaviska språk; därmed skulle man bidra till en önskvärd dansk—norsk—svensk enhetlighet inom rättsväsendet (Rätt och fel i språket, s. 48).

Nya företeelser kommer naturligtvis inte bara utifrån. I de nya könsrollernas tidevarv har vi fått se allt fler män som sjuksystrar. Både i Sverige och i Danmark kom de att benämnas med den feminina formen, *sjuksköterska*, *sygeplejerske*, vilken både den svenska och den danska nämnden på var sitt håll uttalade sig mot och ville ha ersatt med *sjukskötare* resp. *sygeplejer*. Den svenska nämnden anför i ett yttrande till Svensk sjuksköterskeförening att "det kanske kan vara av intresse att påpeka att man i Norge använder ordet *sykepleier* om både män och kvinnor (men naturligtvis också *sykepleierske* om kvinnor). — — I finskan används *sairaanhoidaja* ('sjukskötare') om män och kvinnor, om kvinnor (aldrig om män) används också ordet *sairaanhoidajatar* ('sjuksköterska')" (Frågor till Nfss 36, 1964). Huvudargumentet mot att använda *sjuksköterska* om en man var naturligtvis att ändelsen *-erska* om en man strider mot hävdvunnet språkbruk.

En annan företeelse som under senare år börjat bli så pass vanlig att den behöver få en hanterlig benämning är det som på danska kallas *papirløst ægteskab*, på norska *papirløst ekte-skap*, på svenska *samlevnad under äktenskapsliknande former*. Det stora problemet har emellertid rört vad man skall kalla parterna i ett sådant förhållande. Den svenska nämnden har nu tills vidare anbefallt det allt mera vanliga *sambo*, bildat efter mönster av andra ord på *-bo* och med grav accent. I argumentationen för *sambo* hänvisas till att detta ord skulle kunna bli gemensamt för danskan, norskan och svenskan. Dansk Sprognævn har tidigare föreslagit *samboer* och Norsk språkråd *sambo(er)*. "Det viktigaste hindret mot *sambo* vore

att man lyckades finna ett klart bättre (helst samnordiskt) ord som snabbt blev vedertaget" (Språkvård 1/1979).

För den typ av järnluckor som finns i gator till skydd för brandposter, mätpunkter o.d. ville Byggstandardiseringen i Svensk standard införa termen (en) *däcksel*, som är en gängse term inom lantmäteriet. Tekniska nomenklaturcentralen har i sina termsamlingar formen *däckel*, som man dock vill se ersatt med *cylinderlock*. Svenska Akademiens ordbok och ordlista har ett ord *däxel*, som är en benämning på ett slags yxa. Språknämnden fann inte ljudlikheten vara störande för ordet *däcksel*. Nämnden jämförde med ty. *dechsel* (ursprungsordet), da. *dæksel* och no. *deksel*=lock av olika slag, och rekommenderade det som svensk term (telefon 1978).

En situation där det nordiska argumentet naturligtvis får särskild tyngd är den när man direkt vänder sig till en nordisk publik. Ett bidrag till underlättandet av umgänget mellan å ena sidan svenskar och å den andra norrmän och danskar är Gösta Bergmans ordlista "Särsvenskt och samnordiskt" från 1946 (nämndens skrifter nr 2). Ordlistan tar upp dels särsvenska ord, dels svenska synonymer till dessa ord — mer eller mindre ovanliga — med motsvarighet i danskan och norskan. Syftet är alltså att åt svenskar i nordiskt samarbete tillhandahålla ord med nordisk räckvidd.

Ännu längre gick nämnden vid det tillfälle då den godkände Nordiska rådets förslag att i den svenska versionen av rådets arbetsordning få ersätta det särsvenska *ordförande* med *förman*, motsvarande da. *formand*, no. *formann*. Nämnden ansåg att den dominerande betydelsen hos det svenska *förman* ("arbetsledare") inte utgjorde något hinder i detta speciella sammanhang, särskilt som denna betydelse också finns i danskan och norskan. Inom Nordiska rådet använder man numera allmänt *förman* för *ordförande*. (Däremot ville nämnden inte tillråda Nordiska rådet att byta ordet (*utskotts*)*förslag* mot något annat ord i de fall då det motsvaras av *indstilling* i den danska och norska versionen; Nämndens protokoll, 1954.)

Ordbildning, ordböjning, stavning

De största hindren för förståelse av grannspråken finner man, om man bortser från den fonetiska sidan och vissa systematiska skillnader som da. *mave* — sv. *mage*, inom ordförrådet. Inom områden som ordbildning, ordböjning och stavning innebär skillnaderna mera sällan att begripligheten språken emellan äventyras. Ändå drar man i diskussionen av frågor inom dessa områden i många fall in jämförelser med grannspråken. Argumenten för sådana jämförelser kan vara flera: man sätter in det egna språkets utveckling i den utveckling som gäller alla tre språken, man visar på möjligheter i grannspråken som kan bli möjligheter i det egna språket, man låter det nordiska argumentet spela roll vid valet mellan t.ex. två former som var och en på sitt sätt kan försvaras.

När det gäller ordbildningen finns det t.ex. en allmän tendens att skapa och använda kortare former vid sidan av längre, t.ex. *aktivera* i stället för *aktivisera*. Denna tendens gillas generellt av språkvården. På frågan om *intensivera* (i stället för *intensifiera*) är en korrekt form svarar språknämnden ja, och anför att formen *intensivera* också finns i danskan och norskan (Språkvård 3/1975). Det att formen finns i grannspråken anges alltså inte som ett explicit argument för dess bruk i svenskan, men det ger språkbrukaren en uppfattning om dess gångbarhet i ett större sammanhang.

I en artikel om böjningen av verben *närvara*, *övervara* och *undvara* — något som nämnden regelbundet får frågor om — försvarar Bertil Molde den svaga böjningen av dessa verb, alltså *närvarade*, *närvarat* (vid sidan av den starka). Huvudskälet är att språkbrukarna behöver kunna använda dessa verb i alla tempus, och då är det bara den svaga böjningen som tillhandahåller en fullständig uppsättning former. I danskan och norskan har motsvarigheterna till *undvara* och *övervara* med tiden fått svag böjning, som rimligtvis accepterats för att verben annars inte skulle fungera rationellt i språk-systemet, och förutsättningarna torde alltså vara desamma för svenskan (Språkvård 4/1976).

På frågan om man kan använda ett verb *entreprenera*

”åtaga sig (något) under form av entreprenad” till *entreprenad* svarade nämnden att det kan man: ordet tas upp i Svenska Akademiens ordbok, visserligen som ålderdomligt, och det finns även i danskan (*entreprenere*) och tyskan (*entreprenier*; Frågor till Nfss 31, 1963).

En fråga som åtskilliga gånger riktats till nämnden är om man kan använda singularformen en *kemikalie* till pluralen *kemikalier*. En sådan singularform behövs, och nämnden har rekommenderat den till användning och därvid påpekat att den också finns i danskan, dock som neutrum (Språkvård 2/1975).

När nämnden år 1961 tillfrågades om formen *center* svarade den att den inte ville rekommendera denna form utan föredrog *centrum* (Frågor till Nfss 22, 1961). När man ett par år senare åter tog upp formen *center* — som då förmodligen hunnit bli vanligare — godtog man den med böjning som *fönster* och jämförde med da. *center*, no. *senter*.

Som benämning på trafikfria gator rekommenderade nämnden *gånggata*, i anslutning till t.ex. *gångstig*, *gångtrafik* m.m. (Frågor till Nfss 26, 1962). Danskan och norskan har däremot *gågata*, och nämnden har senare, bl.a. med hänvisning till danskan och norskan, förordat denna form, som nu är den vanligaste.

Den besvärliga gruppen av substantiv på *-o*, typ *lasso*, *silo*, har i Svenska Akademiens ordlista företrädesvis *-r* som pluraländelse. För många är dock ändelsen *-er* hos åtskilliga av orden långt naturligare. Bertil Molde har behandlat problemet i en uppsats i Språkvård 3/1978, där han kritiserar ordlistan och ställer frågan om det är nödvändigt att behandla alla ord på *-o* på samma sätt. Ville man skapa större fasthet i systemet, säger han, skulle man väl f.ö. ha kunnat överväga att generellt införa *-er*, samma ändelse som dominerar för de i viktiga avseenden likartade orden på *-i*, *-u*, *-y* och som också är den normala för *o*-orden i danskan och norskan.

Ett fall där man å andra sidan trots förhållandena i danskan och norskan (och franskan, tyskan, engelskan) har gått sin egen väg har varit i valet mellan *autoritär* och *auktoritär*. De andra språken har *aut-* men nämnden ansåg samhörigheten

med orden *auktor*, *auktoritet*, *auktorisera* vara skäl att rekommendera *auktoritär* (Frågor till Nfss 36, 1964, Språkvård 2/1965).

I fråga om principerna för *stavning* av främmande ord och lånord skiljer sig språken. Danskan är det språk som i störst utsträckning behåller den ursprungliga stavningen, norskan det som generellt sett går längst i nationalisering, medan svenskan hamnar någonstans mitt emellan (jfr t.ex. da. *jaloux*, sv. *jalu* och no. *sjalu* m.fl. ex. i Allan Karkers uppsats i *Språk i Norden* 1976, s. 66). I många fall blir det för svenskans del alltså omöjligt att inrikta sig på en samnordisk stavning. Helt särsvensk är också den av nämnden rekommenderade skrivningen *jos* för *juice*; danskan och finlandssvenskan uttalar ordet med engelskt [dj-] medan norskan har uttalet [ju:s]. Andra exempel där man rekommenderar en annan stavning än norskans och danskans är *essä* (da., no. *essay*) och *cybernetik* (da., no. *kybernetik*). Mot *essay* (som finns i Svenska Akademiens ordlista vid sidan av *essä*) anförs att detta skrivsätt kan ge upphov till ett engelskt uttal [ess'ej, ess'i], så även i da. och no., men det sägs också att *essay* är den ur nordisk synpunkt mest praktiska formen (Språkvård 4/1965). Som argument för *cybernetik* med *c* anförs att detta skrivsätt är det i svenskan helt dominerande (Svenska Akademiens ordlista, fackordböcker), att ordet i svenskan är ett engelskt, inte grekiskt lånord, att grekiskt *k* (kappa) i många internationellt brukade ord skrivs med *c*, t.ex. *cykel*, *cynisk* m.fl. (Språkvård 4/1968).

Till sist kan nämnas skrivningen av det dansk—norsk—svenska farvatten som nu genom en nordisk överenskommelse skrivs *Skagerrak*. Flera olika skrivsätt har varit i bruk dessförinnan, även i svenskan, och det som nämnden för tjugo år sedan rekommenderade åt Sjöfartsstyrelsen var *Skagerack*; den danska formen var även då *Skagerrak*, vilket nämnden uppmärksammade i sitt svar till Sjöfartsstyrelsen men alltså inte lät inverka på rekommendationen.

Uttal

Även i somliga uttalsfrågor har förhållandena i grannspråken beaktats. *Jade* uttalas enligt nämndens Uttalsordlista [jä'd] eller [jäj'd]; i Språkvård 4/1966 sägs att även ett skriftenligt [ja:de] måste anses korrekt, liksom i danskan och tyskan. Ifråga om *nylon* däremot, som i danskan och tyskan har det engelska uttalet [naj'løn], har nämnden redan tidigt rekommenderat uttalet [nylå:'n] som mera överensstämmer med svenska uttalsregler (Gösta Bergman, Aktuella språkvårdsfrågor, nämndens skrifter nr 5, s. 12).

De av språknämnden hittills anbefallda principerna för uttalet av svenska ortnamn har under de senaste åren kommit att ifrågasättas — omedvetet av t.ex. uppläsare i radio och tv, medvetet av språkvårdarna själva. De regler för uttal av ortnamn som återfinns i nämndens "Svenska ortnamn med uttalsuppgifter" (nr 14 i skriftserien) är visserligen inte entydiga, men vill man generalisera kan man säga att ett riksspråkligt uttal som återger skriftbilden inte går säkert för att stämplas som felaktigt. T.ex. orten *Haninge* skall enligt listan uttalas [hann-] och endast så. Mot denna syn på ortnamnens "rätta" uttal har Bertil Molde vänt sig i en uppsats i Språkvård 2/1978, där han drar fram den syn som dansken Kristian Hald och norrmannen Bjarne Berulfsen representerar, nämligen att det finns behov av ett uttal som stämmer med språkets normala uttalsregler respektive att det finns behov av ett uttal som stämmer med stavningen. "Det är på tiden att samma uppfattning får göra sig gällande i Sverige", säger Molde.

Slutord

Vilka slutsatser kan man nu dra om det nordiska argumentets betydelse i Svenska språknämndens rådgivning? En genomgång av 35 års råd och rekommendationer visar att en mycket stor del av frågorna rör internt svenska problem, där förhållandena i de andra nordiska språken över huvud taget inte spelar någon roll. Vidare är det omöjligt att så här i efterhand med ledning av den ofta mycket knapphändiga skriftliga doku-

mentationen ge en fullständig bild av i vilken utsträckning det nordiska argumentet har fått spela in och hur tungt det har fått väga. De frågor som har presenterats här är bara ett urval, men trots denna begränsning tycker jag mig ändå kunna tala om vissa tendenser i fråga om bruket av det nordiska argumentet — och här skiljer sig Svenska språknämnden inte mycket från den danska och den norska nämnden.

Fallen där det nordiska argumentet är utslagsgivande är få och gäller i första hand rena termer. Annars har det, som Allan Karker skriver (s. 64), en lägre rang och får träda in först när de inhemska kraven är uppfyllda. I sådana fall används det emellertid gärna som stödargument, och det är ur nordisk synpunkt inte oviktigt. Därigenom visar man språkbrukarna att man finner förhållandena i danskan och norskan värda att uppmärksammas, och man ger dem en möjlighet att själva sätta in det svenska problemet i ett större sammanhang — vare sig de nu vill beakta denna möjlighet eller ej. Huruvida det nordiska argumentet sedan tillgrips av den rådgivande nämnden som stöd för en rekommendation som man finner lämplig från en ensidigt svensk synpunkt eller som stöd för en ökad nordisk samstämmighet är inte möjligt att avgöra, men heller inte nödvändigt. Syftena sammanfaller nämligen ofta.